

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Випуск 9

*Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції
“Україна як геополітична реальність: політика,
економіка, право, духовність”,
м. Київ, МАУП, 21 березня 2013 р.*

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2013

Рецензенти: *О. В. Куроченко*, д-р екон. наук, проф.
А. С. Лисецький, д-р екон. наук, проф.
К. В. Пічик, канд. екон. наук, доц.

*Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 5 від 29.05.13)*

Редакційна колегія:

А. М. Подоляка (голова), д-р юрид. наук, проф.;
А. А. Ігнатченко (заступник голови), канд. техн. наук;
М. Ф. Головатий, д-р політ. наук, проф.;
О. В. Куроченко, д-р екон. наук, проф.;
А. С. Лисецький, д-р екон. наук, проф.;
І. П. Розпутенко, д-р наук держ. упр., проф.;
Г. П. Ситник, д-р наук держ. упр., проф.;
Ю. П. Сурмін, д-р соціальних наук, проф.;
В. В. Утвенко, канд. іст. наук, доц.;
Н. М. Чернуха, д-р пед. наук, проф.;
М. В. Четов, д-р наук держ. упр., проф.;
Н. П. Ярош, д-р наук держ. упр.

Видання здійснене в рамках проекту
“Наукові праці МАУП”

Становлення і розвиток української державності : [зб. наук. пр.] /
М50 МАУП. — К.: ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2008 —

Вип. 9: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції
“Україна як геополітична реальність: політика, економіка, право, ду-
ховність”, м. Київ, МАУП, 21 берез. 2013 р. / редкол.: А. М. Подоляка
(голова) [та ін.]. — 2013. — 288 с. : іл. — Бібліогр. в кінці ст.

Розглядаються питання організації управлінської діяльності, управління персо-
налом в сучасних організаціях, досліджуються актуальні проблеми менеджменту, що
свідчить про активне залучення студентів до проведення наукової діяльності. Це дасть
можливість усім бажаючим ознайомитися із сучасним станом управлінської науки в
Україні.

Для студентів, викладачів і всіх, хто цікавиться менеджментом.

ББК 65.290-2я43

Новальська Н. І. Формування управлінської думки в Україні з другої половини XIX ст. і до початку XX ст.	82	Степахно И. В. Духовный смысл современных экономических отношений	116
Паршина Н. П. Геополітична ідентичність населення України: фактори формування.....	86	Темник І. О. Економіка знань за сучасних геополітичних умов	123
Радченко О. Б. Самолегітимація і суб'єктність як умови геополітичної безпеки сучасного українського суспільства	90	Тімашова В. М. Культурне надбання в сучасному інформаційному суспільстві.....	126
Соколовська К. М. Українська мова як чинник формування духовності нової генерації українців	93	Костюк Т. О. Динаміка змін зовнішньополітичних пріоритетів України і їх вплив на імідж держави у світі	128
Шусть В. В. Соціокультурні аспекти впливу глобалізаційних процесів на українське суспільство	100	Баєв В. В. Формування системи безпеки туристичного підприємства в умовах глобальної нестабільності	131
Подолька С. А. Адміністративні процедури прокурорської діяльності щодо звернення громадян	103	Доносо Варгас Дієго Хосе, Доносо Варгас Сантьяго Феліпе, Доносо Варгас Хавієр Стратегія національної безпеки України в умовах глобалізованого світу	137
Юлдашев С. О. Використання альтернативних методів розгляду економічних спорів за кордоном.....	109	Магеррамзаде Алібала Саттар огли Основні засоби протистояння фінансовій кризі на національному і міжнародному рівні.....	141
Ємельянов А. С. Вексельні правовідносини як самостійний інститут господарського права	111	Астафьева Г. И. Утраченная эмпатия, социальные проблемы, “эмоциональное выгорание” и необходимые решения	149
Лісовський П. М. Феноменологічна редукція духовного капіталу як сенсорно-розумовий акт у конструктивній моделі мудрості: філософсько-політичний вимір.....	113	Бондаренко С. В. Роль громадської дипломатії у національному брендингу України	153
		Вакуленко Н. А. Активізація самостійної роботи студентів-економістів як шлях до запровадження у навчальний процес проекту “Європейський Мовний Портфель для економістів”	155

ОСНОВНІ ЗАСОБИ ПРОТИСТОЯННЯ ФІНАНСОВІЙ КРИЗИ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ І МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

Становлення і розвиток української державності, вип. 9, с. 141 — 148

Фінансові кризи є складними подіями, що зумовлені багатьма причинами. Вони виявляються насамперед у девальвації національної валюти, посиленні інфляції, різкому падінні курсів цінних паперів, скороченні їх емісії, масовому вилученні внесків із комерційних банків, значному скороченні обсягів кредитування, зростанні банкрутств господарських суб'єктів та фінансових установ, що їх обслуговують, у розладі платіжно-розрахункових систем.

Світовий економічний досвід накопичив чимало підходів, програм і моделей виходу з економічної кризи. Аналізуючи різноманітні програми з протидії та виходу з криз, потрібно відзначити розбіжності, що пов'язані з такими чинниками:

а) відмінність між системними детермінантами криз, що визначали виникнення, характер та особливості їх перебігу в окремих країнах. Так, кризи у розвинених країнах мали більш комплексний та глибинний характер та охоплювали банківський сектор, фондові та кредитні ринки. У зв'язку з цим спад виробництва та експорту в цих країнах у цілому був біль-

шим ніж у країнах з ринком, що формується. Країни з фіксованими режимами валютного курсу змушені були вдатися до девальвації національної валюти внаслідок спекулятивних нападів. Експортоорієнтовані країни постраждали в основному через стрімке падіння попиту на їх продукцію з боку іноземних споживачів. Гальмування темпів розвитку країн, що розвиваються, сталося в основному через різке падіння зовнішнього фінансування розвитку тощо;

б) розбіжність у масштабах державних програм порятунку фінансової системи й економіки. Такі розбіжності пояснюються наявністю ресурсів, що залежать від рівня розвитку країни, відкритості та слабкості фінансової системи й національної економіки в цілому;

в) наявність перешкод у прийнятті ефективних антикризових програм і стратегій.

Проаналізувавши вітчизняну та світову літературу, можна назвати три основні поточні перешкоди, що зустрічаються як на національному,

так і на міжнародному рівнях: проблема узгодженого сприйняття, ідентифікація проблеми і бажання діяти. Узгоджене сприйняття проблеми у деяких країнах вимагає зміни парадигми в їхньому підході до державної економічної політики, що, як свідчить практика, є складним завданням. Як зазначав в одній із останніх праць Дж. Айзенман: "... небажання багатьох країн знижувати рівень їх резервів збільшує можливість того, що вони зараз менше постраждають від відомого "острашу плаваючого режиму валютного курсу", ніж від "острашу втрати міжнародних резервів", що може свідчити про зниження кредитоспроможності країни. Зниження цього занепокоєння, швидше за все, є головним завданням міжнародних фінансових організацій. За умови належної координації, ефекти конкурентної девальвації і конкурентного нагромадження резервів можуть бути мінімізовані, даючи можливість, тим самим, скоординованим заходам державної підтримки економіки пом'якшити тверду посадку світової економіки" [1].

Навіть в умовах узгодженого сприйняття проблеми наявні в арсеналі інструменти ідентифікації нарощування фінансових негараздів є, значною мірою, неадекватними. Важливий висновок також полягає в тому, що для визначення проблем, навіть якщо ринок має надто оптимістичний вигляд, не слід надмірно покладатися лише на ринкові індикатори. Так, наприклад, дослідник У. Уайт припускав, що стандартні макроекономічні заходи, які довели

ефективність у минулому, вже недостатні для розв'язання проблеми швидко й остаточно. За таких обставин, швидше за все, необхідно кардинально переоцінити існуючі регуляторні парадигми [2].

Серйозний виклик також являє собою й ідентифікація проблем, що загострюються, вони вимагають істотної зміни методологічних підходів. Ґрунтуючись на значних масивах даних і більш складних емпіричних методах, неможливо отримати попередження про увесь спектр загроз. Насправді як існуючі дані, так і моделі, скоріше за все, мають занадто багато недоліків для того, щоб точно пояснити потенційно нелінійні результати. Принаймні подібні емпіричні підходи мають бути доповнені аналізом, який значною мірою ґрунтується на інтерпретації історичних подій.

Слід зауважити, що однією з найбільших перешкод у створенні макрофінансової системи стабільності є відсутність бажання діяти. Сучасна історія переповнена такими прикладами, коли проблеми були чітко визначено, існували адекватні інструменти, а дії фактично не вживались, доки країни не наражалися на кризу.

Перешкоди відносно здійснення активних дій мають іноді загальну природу, а іноді носять специфічний характер для різних систем ЦБ і регуляторних установ. До загальних проблем, що ускладнюють протидію виникненню "бульбашок", можна зарахувати звичайну бюрократичну інертність, а також енергійний опір

значної кількості людей, які збагачуються внаслідок такого процесу. Крім того, імовірно, що такий опір не братиметься до уваги на початкових стадіях процесу. Тоді особи, відповідальні за використання тих або інших інструментів, протидіяли їх застосуванню з метою уникнення відповідальності за спад, що настає згодом.

Стосовно регуляторних органів, то їхньому бажанню вживати певні дії перешкоджає відсутність у них усвідомлення про макроекономічні наслідки при виникненні проблем у фінансовій системі. В умовах, коли стрімке зростання обсягів кредитування утворюють більш серйозні загрози корпоративному сектору й сектору домогосподарств, ніж безпосередньо фінансовим установам, бажання вживати будь-які дії зводилося нанівець.

Слід також зазначити, що більшість регуляторних установ у своєму арсеналі не мають інструментів, які можна було б використати в антициклічних цілях, а окремі установи навіть протидіяли використанню наявних інструментів.

В умовах світових фінансових криз домінантою забезпечення національної фінансової стабільності окремої країни є впровадження превентивних заходів і своєрідних “вбудованих механізмів”, що поєднують регуляторні процедури та ринкові інструменти і запобігають переходу системи в хиткий стан, а також забезпечують стійке функціонування інституційної структури в умовах негативного зовнішнього впливу.

Виходячи зі світового досвіду, можна зробити висновок, що система макрофінансової стабільності має оптимально поєднувати: по-перше, суворий, макропруденційний нагляд та контроль за банківським сектором на макrorівні, у тому числі за ризиками ліквідності, капіталізацією, наявністю проблемних активів, рівнем левериджу, рівнем зовнішньої заборгованості, процедурою надання рейтингів тощо; по-друге, валютну політику з такими складовими: оптимально гнучкий режим валютного курсу; ефективний валютний ринок і валютні інструменти; моніторинг валютного ризику; підтримка адекватного обсягу міжнародних резервів; по-третє, механізм управління фінансовими ринками, що передбачає запровадження податкових та інших інструментів регулювання руху іноземного спекулятивного капіталу та встановлення вимог щодо повного розкриття належної інформації суб'єктами ринку.

Сучасне світове макроекономічне потрясіння є глобальним за своєю природою, ця фінансова криза актуалізувала важливість дослідження інструментів, заходів та алгоритму їх застосування з метою виведення світової фінансової системи, як єдиного цілого, з кризового стану. Основна мета таких механізмів полягає у досягненні внутрішньої і зовнішньої рівноваги економіки.

Більшість дослідників до основних принципів, на яких могла б ґрунтуватися система заходів протидії світовим фінансовим кризам, відносять:

- 1) *концентрацію пріоритетів на системних подіях*; зокрема, акцент необхідно робити на небезпеці, що асоціюється зі значною кількістю суб'єктів (як фізичних, так і юридичних осіб), які однаково піддаються потенційним загальним шокам. Вивчення ендегенних сил, дії яких потенційно мають нелінійний результат, можна розглядати як таке формулювання проблеми, що значно розширило б межі наукових пріоритетів у цій сфері;
- 2) *приборкання нестабільності, що не можна розглядати як самоціль*, оскільки ринкова економіка потребує механізму, завдяки якому підтримуватиметься та забезпечуватиметься ефективність її функціонування. Зміни, що відбуваються в економічному середовищі, повинні мати як складову елемент флуктуації у цінах на активи та адаптацію до цих змін інституціональних утворень;
- 3) *тіснішу співпрацю між Центральним банком й іншими регуляторними органами* під час оцінки та в процесі запобігання нарощування системних ризиків;
- 4) *широке використання інструментів валютної та фінансової політики в антициклічних цілях*; макропруденційна політика (як інструмент контролю) має відігравати винятково важливу роль у протидії тенденціям циклічності у фінансовій системі.

У процесі пошуку правильних рішень подолання наслідків фінансової кризи необхідно уникнути двох звичних помилок, які виявились у процесі їх застосування під час попередніх світових криз.

Перша — реформи, які спрямовані на вдосконалення глобальної фінансової архітектури, можуть бути бажані у довготерміновому плані, проте не спроможні надати термінову допомогу країнам, що потерпають від кризи. Іноді можна навіть досягти зворотного ефекту, оскільки значний ступінь прозорості та зростання вимог можуть зменшити надходження капіталу у короткотерміновому плані.

Друга — необхідно відмовитися від ринкового фундаменталізму у тому розумінні, що навіть якщо ринки стануть прозорішими та конкурентоспроможними й в остаточному підсумку — досконалішими, проблеми автоматично не розв'яжуться. Світова фінансова криза у сучасних умовах, як це вже зрозуміло, — не може бути приборкана винятково на основі застосування ринкового механізму.

Як свідчить світовий досвід, важливим заходом з підтримки стабільного функціонування фінансових систем в умовах кризи є націоналізація проблемних фінансових установ, та виділення достатнього обсягу коштів на викуп проблемних активів банків і збільшення гарантій по депозитах.

На сьогодні необхідним є також дослідження ефективності запровадження оподатковування міжнародних операцій, упровадження

прямого обмеження короткострокового зарубіжного банківського кредитування, розробки нормативів із регулювання відкриття фінансових ринків.

Крім того, слід пам'ятати, що зміцнення макроекономічної ситуації у країні дає змогу своєчасно погашати зовнішні боргові зобов'язання. Це, зазвичай, приводить до зниження зовнішньої заборгованості або до стабілізації її розмірів. При цьому показники, що характеризують боргове навантаження (співвідношення зовнішнього боргу і платежів з його обслуговування до ВВП, до експорту тощо), помітно поліпшуються.

Безумовно, що кожна країна повинна вживати заходи відповідно до своїх потреб, але будь-яке втручання держави має бути масованим. Спільним у наведених принципах є те, що всі вони передбачають розподіл ризиків, створення забезпечень для подальших змін в очікуваних втратах і капіталі.

Нині, з огляду на початок кризи, можна з'ясувати, чи були достатніми і ефективними дії урядів і центральних банків на той час. Так, з метою нейтралізації негативних проявів кризових процесів на початкових етапах розгортання світової фінансової кризи національними урядами та ЦБ були зроблені перші кроки щодо виправлення ситуації. Банківським установам надавалася допомога, націлена на забезпечення їх ліквідності та для викупу проблемних активів.

Згодом, поглиблення фінансової кризи, її поширення на нові, до цього стабільні фінансові ринки, а зрештою

й на реальну економіку, зумовило необхідність застосовування більш комплексних та об'ємних антикризових заходів. Звичайно, оскільки кризові процеси охоплювали країни несиметрично і з різною глибиною, реакція урядів та грошової влади була різною за пакетами інструментів, що використовувались.

У цьому сенсі доцільно виокремити та більш детально розглянути антикризові програми, що приймалися урядами таких провідних країн, як США, Сполучене Королівство, Японія, ФРН та РФ, які мали істотний вплив на світову економіку в цілому.

Ще на початку 2008 р. Конгрес США санкціонував, а президент Дж. Буш підписав пакет заходів обсягом 168 млрд дол., спрямованих на стимулювання національної економіки, який передбачав повернення громадянам частини виплачених податків. Передбачались податкові послаблення, спрямовані на стимулювання бізнесу. Відповідно до плану кожна родина мала одержати чеки на суму від 300 до 1200 доларів залежно від числа домочадців та рівня доходів.

З жовтня 2008 р. у відповідь на поширення кризи на банківський сектор у США було прийнято програму підтримки фінансового сектора TARP ("План Полсона"), що мала на меті відновлення довіри на фінансовому ринку завдяки звільненню від проблемних активів, поновленню кредитування, стимулювання ринку цінних паперів, збільшення фінансування інвестицій бізнесу та видатків населення [3]. При цьому 700 млрд

дол. передбачено було витратити на викуп інвестиційних облігацій, що втратили ліквідність.

Цікавим, на нашу думку, буде розгляд механізму реалізації програми, яка передбачала такі етапи дій:

- на попередньому етапі міністру фінансів США надавалось право використовувати бюджетні кошти на викуп у банків та фінансових компаній проблемних активів на суму 250 млрд дол.;
- на другому етапі з цією самою метою передбачалось надати Мінфіну, у разі потреби, за рішенням президента додаткові 100 млрд дол.;
- на третьому етапі передбачалася можливість виділення на підтримку фінансової системи додаткових 350 млрд дол. Для цього необхідно було одержати додаткову згоду Конгресу США.

З метою оздоровлення банківської системи ФРН у середині жовтня 2008 р. був прийнятий “Комплекс заходів з порятунку банківської системи країни”. Механізм реалізації передбачав збільшення вливання у німецькі банки до 500 млрд євро (680 млрд дол.), у тому числі надання гарантій за позиками, які оцінювалися у 400 млрд євро для того, щоб допомогти відновити довіру на фінансових ринках. Ще 70 млрд було передбачено для рекапіталізації потерпілих від кризи фінансових установ та 30 млрд зарезервовані на випадок непередбачених погіршень. Так, з жовтня 2008 р. уряд ФРН ви-

дав банку Hypo Real Estate (HRE) державні гарантії на 112 млрд євро, однак це не привело до стабілізації цього фінансового інституту, HRE опинився на межі банкрутства.

У квітні 2009 р. уряд ФРН розпочав процес націоналізації банку Hypo Real Estate. Для цього було прийнято закон, який передбачав примусову націоналізацію банків, що опинилися на межі банкрутства. Цей закон дозволяв уряду експропріацію акцій банку, якщо не вдавалось досягти обоюдної угоди з їх власниками; після вжиття заходів з фінансового оздоровлення банку уряд був зобов’язаний його приватизувати у найкоротші терміни.

З метою підвищення внутрішнього попиту, збереження робочих місць урядом Німеччини в січні 2009 р. був прийнятий “Пакет заходів з подолання кризових явищ в економіці” — на суму 62 млрд євро — за рахунок додаткових витрат і скорочення податків до кінця 2010 р. Акцент у ньому робився на інвестиційній діяльності держави, капіталовкладеннях в освіту, у розвиток інфраструктури на комунальному рівні. Значна частина пакету економічних стимулів спрямована на інвестиційні проекти: ремонт і модернізацію шкіл і вищих навчальних закладів, дитячих садків; будівництво автомобільних доріг та залізниць; розширення мережі швидкісного Інтернету; виділення 1,5 млрд євро на допомогу автомобільній промисловості; створення Німецького фонду обсягом у 100 млрд євро з метою надання підтримки реальним секторам економі-

ки (надання гарантій по кредитах); зниження обсягу податків та соціальних відрахувань на суму 9 млрд євро і на 9 млрд євро — для компаній.

Перший етап урядової програми Японії “Розширений пакет термінових заходів” був прийнятий Парламентом у редакції додаткового держбюджету на 2008 р., затвердженого 16 жовтня 2008 р. Загальна сума програми — 11,5 трлн єн. Передбачалось надання гарантій і позик при настанні неочікуваних ситуацій, а також на розвиток внутрішнього попиту [4]. З метою активізації та поліпшення діяльності японських підприємств на внутрішньому ринку, а також розвитку регіонів і підвищення соціального захисту населення урядом Японії затверджено додаткові заходи “з підтримки повсякденного життя людей” на суму 26,9 трлн єн.; 2 трлн єн виділялось для надання фіксованих компенсаційних виплат домогосподарствам у вигляді матеріальної допомоги, ще 1 трлн — місцевій владі. Було передбачено зниження податків на суму 2 трлн єн, тимчасове скасування або зниження ставки ряду податків, придбання акцій проблемних банків, страхування позик малого бізнесу і ряд інших заходів, скорочення дорожніх податків.

План з фінансової підтримки ліквідності фінансових ринків Російської Федерації було прийнято в два етапи. 16 та 17 вересня 2008 р. Мінфін і Центробанк РФ виділили 475 та 350 млрд руб. відповідно з метою підтримки ліквідності на російському ринку. У рамках антикризових заходів уряд РФ виділив

60 млрд руб. на збільшення статутного капіталу Агенції з іпотечного житлового кредитування — щоб підтримати програми іпотечного кредитування.

У жовтні 2008 р. Держдума прийняла пакет законопроектів, який забезпечує більшу частину складового плану уряду Росії з подолання фінансової кризи. Обсяг російського плану становив близько 2,45 трлн руб. у 2008—2009 рр., або 5,5 % ВВП РФ. Пакет було орієнтовано на 5 секторів: корпоративний, банківська система в цілому, фондовий ринок, приватні вкладники банків, системоутворювальні банки.

У листопаді 2008 р. було прийнято План дій уряду, спрямований на оздоровлення ситуації у фінансовому секторі та окремих галузях економіки. План складався з 55 пунктів, передбачав прийняття ряду законопроектів, що стосуються вдосконалення інфраструктури фінансових ринків і банківської системи, а також виокремлював конкретні пріоритетні галузі економіки, яким була надана державна підтримка, і складався із трьох блоків: 1) розвиток нормативно-правової бази із захисту законних інтересів інвесторів і кредиторів, які включають заходи щодо запобігання банкрутств підприємств; 2) підтримку підприємств окремих секторів економіки; 3) надання підтримки малому і середньому бізнесу.

Таким чином, зазначені програми світового досвіду щодо виходу з фінансової кризи є досить важливими для вітчизняної економіки, політики

та економічної науки і допомагають розробити власні заходи запобігання поширенню і поглибленню фінансової кризи в Україні.

Література

1. *Aizenman Joshua*. On the Paradox of Prudential Regulations in the Globalized Economy; International Reserves and the Crisis: a Reassessment // NBER: Working Paper. — 2009. — № 14779, March. — 17 p.
2. *White W*. Are changes in financial structure extending safety nets? / W. White // BIS: Working Papers. — 2004. — № 145, January. — 41 p.
3. *TREAS. Gov*: Treasury Announces Tarp Capital Purchase Program Description. — 2008. — October 14. — [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.treas.gov/press/releases/hp1207.htm>
4. *Economic Countermeasures: A Three-stage Rocket*. — 4 March 2009. — P.4 (4p.) // http://www.kantei.go.jp/foreign/keizai/keizaitaisaku090304_e.pdf